

ACC. N.R. 4906

Landskap: Småland Upptecknat av: Blenda Andersson
Härad: Allbo Adress: Skörda, Vislanda
Socken: Vislanda Berättat av: min far
Uppteckningsår: 1937 Född år 1828 i Vislanda socken

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

/.

Uppteckningen rör Svar på Hylten Cavallius Stiftelsens
frågelista 3.

Det sista sädeslasset som inbärgades under
året kallades äringslasset. Råkade det sig så,
att det blev ett stort äringslass, betydde det
att man fick en god äring nästa år, men blev det
litet, fick man dålig äring eller rent av miss-
växt.

Den sista neken som man skördade på en åker
kallades också för "äringsneken" /*äringsneken*/.
Blev den neken stor, betydde det, att där blev en
riklig äring på åkern nästa år, men blev hon li-

15/ed.

ten, blev där dålig äring. Den sista neken som skördades under året kallades också för äringsneken och var den som hade den största betydelsen hurudan äring man fick året efter. Var den stor, fick man bra äring, var den liten, fick man dålig. Denna nek förvarades till jul och inbars i stugan på julafton för att skenet av julljuset skulle lysa på den. Ty det troddes, att allt som belystes av julljuset sken, blev därav helgat och välsignat och varav det skulle bidra till en god äring nästkommande år. Det förekom även, att av denna nek gjordes halmfigurer såsom julabocka, julagubbe eller julapyttä e. d. för det skulle se prydligare ut.

På julafton innan kl. 12 på dagen skulle

julenekerna /*julanɛkænæ*/ eller "fågla-
nekerna" /*faulanɛkænæ*/ hängas upp.

Dessa utgjordes av 3 eller 4 stycken korn eller havrekärvar vilka upphängdes i fruktträden, för att träden skulle bära rikligt med frukt det kommande året. Innan man sluttröskade säden, plockade man ut de vackraste, största och kornrikaste nekerna för detta ändamål, men sedan de hängt i träden sin tid, fingo de ej användas till "ströe" eller annat nyttigt ändamål, ty de voro nu en gång offrade.

Före 1800- talets ingång breddes alltid halm över hela golvet eller på jordgolvet inne i stugan på julafton. Det bars då in flera "halmbukor"

4.

/halmbukor/ av den längsta, renstråigaste, slag-
tröskade råghalmen, och breddade därav ett jämförel-
sevis tjockt lager på golvet. Halmbanden som sam-
manhållit halmbukorna /= halmkärvarna, bundos se-
dan omkring benen på julbordet. Efter nyår skulle
dessa halmband bindas omkring stammarna på frukt-
träden, ett band omkring varje träd, för att maskar-
na ej skulle förstöra träden under sommaren.

Under julnatten skulle allt husets folk so-
va på den utbredda halmen, och sängarna skulle
lämnas orörda, för att de avlidnas andar skulle,
därest de gästade sina forna hem, få disponera
dem. De skulle även ligga på halmen under jul-
natten, för frälsaren denna natt låg på halm

och strå då han var född.

Julhalmen skulle ligga kvar på golvet till tredjedag jul. På sina ställen fick julhalmen ligga kvar på golvet till nyårsafton, då ny halm breddes över böset */bösst* = bosset/ och fick ligga till "trettina - afton".

På julhalmen på golvet lågo gubbarna och ynglingarna och kultade och lekte åtskilliga lekar såsom "löfta master" "dra krok" "ta julepyttan" eller "ta julajungfrun" m. m. Dessa båda senare tillgick så, att då halmen var ny gjordes en figur av halm som föreställde en jungfru eller en pytta /= höna/. Den som skulle "ta julepyttan" eller "ta julajungfrun" låg på ryggen på golvet

och så ställdes halmfiguren framför hans huvud, sedan skulle han försöka taga halmfiguren med fötterna och lyfta den över huvudet och sätta den på golvet framför sina fötter, utan att lyfta på huvudet och utan att vidröra halmfiguren med händerna. Kunde han ej göra detta, fick han inga påskägg, utan blev utgrinad. De brukade säga: "Den som inte tar julepyttan får inga påskägg, och "den som inte tar julajungfrun får ingen fästemö".

Då halmen legat på golvet under julen var den söndertrampad till ett bös /bös boss/. Detta förvarades och användes till flera ändamål. Det bands till kors, som hängdes över dörrarna inne i la-

dugården såsom skyddsmedel mot förgörelse av kreaturen. Och innan djuren släpptes ut på bete om våren, skulle de äta av julhalmen för att vara skyddade mot förgörelse, troll och olyckor. Halmen ströddes även på åkrarna, för att dessa skulle giva en god äring under sommaren.

Seden med s. k. "julklappar" började ej förr än i slutet på 1800- talet. Och att tomten skulle utdela julklapparna kom ej i bruk förrän i början på 1900- talet.

Det var en gammal sed att varje medlem av familjen skulle ha ett nytt klädesplagg till jul, såsom ett par strumpor, ett par vantar e. d. Men dessa utdelades ej på julafton som julklapp utan

det fingo de mer som en nödvändighetsartikel. Det
brukade sägas: "Den som inte får något nytt till
jul han får sitta på huggekobben om julafton".

Upptecknat av

Blenda Andersson

Skörda, Vislanda.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

8

ACC. N:R. 4906

Landskap: Småland Upptecknat av: Blenda Andersson
Härad: Allbo Adress: Skörda, Vislanda.
Socken: Vislanda Berättat av: min fader
Uppteckningsår: 1937 Född år 1828 i Vislanda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV
—*—

9.

Uppteckningen rör utklädning vid julen.

Kan inte minnas att jag hörde min fader berättat om att de klädde ut halmfigurer varken vid skörden eller tröskningen.

Min far berättade vad han hade hört gamla berätta och huru de i hans ungdom brukade kläda ut sig och rida "Staffans schåje" /*Staffans Gaj*/ eller Staffans skee eller skede vid jul på annandagens morgon. De samlades då en hel del ynglingar i byn på tolvslaget vid midnatt natten till Annandag jul och redo sedan från gård till gård i hela

4906

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10.

byn eller i halva socknen. När de kommo fram till en gård stannade de utanför boningshuset och klappade i händerna, blåste i flöjter, slog på trumma eller skramlade med bjällror eller koskällor, därigenom åstadkommande det värsta skrammel de kunde, för att väcka folket i gården. Sedan sjöngo de en visa, som kallades Staffansvisan jämte andra glada visor. Därefter redo de till nästa gård och därmed fortsattes tills alla gårdarna voro besökta. Vanligen blevo ynglingarna undan för undan trakterade av folket på gårdarna och man öppnade ofta dörrarna på vid gavel, så en ryttare kunde rida rakt in i stugan och från hästryggen taga för sig av anrättningen på bordet. Brännvin ingick givetvis också

4906

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

11

i trakteringen och ofta blevo ynglingarna så fulla, att de föllo av hästen. På juldagens kväll vattnades ej hästarna utan därmed väntades tills man red "Staffans schåje", och då fingo hästarna dricka vad de behagade. På den gård där en häst drack, hade ryttaren utsikt att bli ingift, ifall det fanns några flickor där. Under denna staffansritt hade de ofta "tanne" eller stickebloss att lysa sig med. /En "tanne" / tan s / var gjord av torra fetvedstickor som voro ihopbundna till en kärve, som sattes på en lång stång och antändes i toppen/. De klädde även ut sig ibland och vrängde sina rockar och hättor. Och de draperade även hästarna i slöjor, fransar eller

4706

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

12.

andra grannlåter.

De redo även Staffans Schåje på ett annat sätt, men då "mökade" / *mökade* = gödslade ut/ de andras ladugårdar. Ynglingarna klädde då ut sig, svärtade sig i ansikten med sot och vände ut och in på sina mössor och tröjor och rockar som i vanliga fall voro fodrade med får- eller getskinn. Det kunde även hända att de draperade sig i viltskinn eller andra skinn. Om en häst hade bläs i pannan, sotade man den, och om en häst saknade bläs, målades dit en sådan eller en stjärna. När man nu kom fram till en gård, där folket låg och sov, mökade man deras ladugård. På de ställe, där de hade ställt ut mat och brännvin på mjölkpallen

Im.
Hilbo Ad
Tiselanda en
1937

Uppf. Tiselanda Andersson
Kor. Dennes fader f. 1823: Tiselanda
acc 4906

arkiv

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

13.

gjordes arbetet ordentligt och gödseln lades
på fähusdyngen på övligt sätt, i motsatt fall
slarvades och man kastade gödseln i både krubbor,
i foderladan eller i brunnen o. s. v.

I övrigt klädde ungdomarna, såväl flickor
som pojkar, gärna ut sig såväl vid andra till-
fällen under julen som andra tider under året, och
gingo i gårdarna och förde skåj och skrämde inne-
vånarna. Vid julagillen klädde de gärna ut en per-
son till julagubbe eller julakäring som skulle
komma in i lekstugan och roa och "sköja" och
ställa till spektakel så det blev skratt och grin
och lustigheter.

De klädde även ut en person till julagalt

— Acc 4906 —

eller julabock. En gumma som var född 1839 har berättat följande: "En gång i min ungdom var jag utklädd till julabock. Och då hade jag en getskinnsfäll över ryggen. I handen hade jag en pärhacka / potatishacka/ på vilken man trätt på en vit vante och i denna var fastsydda två stora svarta knappa, som skulle föreställa ögon. Även voro två bockhorn bundna vid vanten på hackan, som ju skulle föreställa bockens huvud. När jag sedan kröp på händer och fötter med getskinnsfällerna över huvud och rygg vände jag hackan eller bockhuvudet än mot den ena, och än mot den andra sidan, under det jag bräkade,

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

14

acc 4906 —

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

för det skulle se ut, som om bocken tittat åt
sidorna".

15

Upptecknat av Blenda Andersson
Skörda, Vislanda.

Landskap: Småland Upptecknat av: Blenda Andersson
 Härad: Moo Adress: Sköda, Vislanda
 Socken: Vislanda Berättat av: Min far
 Uppteckningsår: 1937 Född år 1888 i Vislanda socken

Uppteckningen rör Trä på Kullen Gården i Sköda
frågata 1.

Det sista såddas som inbärgade under
 året kallas äringssådd. På den dit sig så
 att det blev ett stort äringssådd, betydde det
 att man fick en god äring nästa år, man
 blev det litet, fick man dålig äring och mest
 av minvakt.

Den sista näven som man sködade på
 en åker kallas också för "äringnäven"
 (år 205 näven). När den näven stor, betydde
 det, att där blev en riklig äring på åkern
 nästa år, man blev hon liten, blev där

2
 delig äring. Den sista niken som ständes
 under året kallades också för äringniken
 och var den som hade den största betydelsen
 hundra äring man fick året efter. Var
 den stor, fick man bra äring, var den liten,
 fick man dålig. Denna nick förvarades till
 jul och inbärs i stugan på julafton
 för att skenit av julkjuset skulle lysa
 på den. Ty det trodde, att det som
 brästs av julkjuset sken, blev det en
 halgat och välsignat och varan det skulle
 bidraga till en god äring nästkom-
 mande år. Det förklarar även, att en
 denna nick gjordes karfigurna såsom
 julabockar, julagubbar och julapiggar o.d.
 för det skulle se pyggligast ut.

Efterså
 nämner /m.

4906

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3

På julafton innan kl. 12 på dagen skulle
julematarna (jula matarna) eller "fågel-
matarna" (fågel matarna) hängas
upp. Dessa utgjordes av 3 eller 4 stycken
som var hantverksvis ritade upphängda
i fackelrännan, för att träden skulle bära
rikligt med frukt det kommande året.

Innan man destruerade sålen, prästade
man ut de verkaste, största eller kommitaste
matarna för detta ändamål, men redan de
hängt i träden när tid, fingo de ej
användas till "stör" eller annat nyttigt
ändamål, ty de voro nu en gång offrade.

Före 1800-talets ingång bräddes alltid
kalor över hela golvet och på juldagen
innan i stugan på julafton, det bars
då en flara "kalorbror" (kalor bror)

Tvåfaldig missdelasens
egna förtäringar.

av den längsta, smärsta, slagtröskda
saghalmen, och bunda därav ett jämförande
vid tjockt lager på golvet. Halmbanden
som sammantaget halmbukarna (= halv-
bärarna), bundas sedan omkring bärarna
på julbordet. Efter nyår skulle dessa
halmband bindas omkring stommarna
på fruktträd, ett band omkring varje
träd, för att markerna i skogen förstås
träden under sommaren.

Under julnatten skulle all husets folk
sova på den utbredda halmen, och sängarna
skulle lämnas oöppna, för att de avlidnas
andor skulle, därut de gästade sina former
hvar på disponera dem. De skulle även
ligga på halmen under julnatten, för
frälzans denna natt lag på halmen och stå

då han var född.

Julkransarna skulle ligga kvar på golvet till fredags-jul. På söndag skulle julkransarna ligga kvar på golvet till nyårsafton då ny kalmar breddas över bost (bost = bost) och julkransarna ligga till "tröna-afton".

På julkransarna på golvet lågo gubbarna och ynglingarna och kallade och luktade otäckliga lukter såsom "löfta master" "dra kiosk" "ta julpyttan" eller "ta julstjärnan" m.m. Dessa båda namn kungade så att då kalmar var ny gjordes en figur av kalmar som förhåller sig en jättar eller en pyttar höra. Den som skulle "ta julpyttan" eller "ta julstjärnan" låg på ryggen på golvet

och så ständiga halmsfigurna framför hans
huvudet, sedan skulle han försöka taga
halmsfigurans nord fötterna och lyfta den
över huvudet och säga den på golvet
framför sinna fötter, utom att lyfta på
huvudet och utom att vidröra halms-
figurans nord händerna. Kunde han y-
göra detta, fick han inga påskägg, utom
blau utgrävd. De brukade säga: "Din vana
inte tar julaprytten för inga påskägg
och din vana inte tar julaprytten för
ingen påskägg."

De halmsfigurer lagat på golvet under julen
var den svärtrampad till ett bår (bår
bår). Detta förklarar sig och används till
flera ändamål. Det band till bår, som
hängdes över dörrarna i ladugårderna

sejron skyddsmiddel mot förgöraren av
kreaturen. Och denna djuren släpptes
ut på bete om vintern, skulle de äta
av julehelmen för att vara skyddade
mot förgörare, frös och olyckor. Helmen
ströddes även på åkrarna, för att dessa
skulle ge en god åring under som-
maren.

Ledna med det "juleklappas" början i
form är i skrift på 1800-talet. Och
att konsten skulle utövas juleklapparna
kom i i bruk förre i början på 900-talet.

Det var en gammal sed att varje med-
lem av familjen skulle ha ett nytt klädesplagg.
För jul, sejron 10 par stammar, 10 par vantar och
mer dessa utdelades i på juleafton som
juleklapp utan det fingo de mer som en

4906

8

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8

nödvändighetsartiklar. Det brukade sägas:
"Den som inte får något nytt till jul kan
får sitta på kuggstolarna om julafton".

Upptrycket av
Birgitta Lindström:
Skönda, Vislanda.

4906

ACC. N:R.

Landskap: Småland Upptecknat av: Blinda Andersson
 Härad: Susö Adress: Sköda, Kistanda
 Socken: Vislanda Berättat av: min fader
 Uppteckningsår: 1937 Född år 1898 i Vislanda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9

Uppteckningen rör utbädning vid julen.

Har inte minnat att jag hört min fader berätta om att de klädda ut hantverksmästarna vid skörden eller tröskningen.

Min far berättade vad han hade hört gamla berätta och hur de i hans ungdom brukat klä ut sig och rida "Steffens utrygs" / Stafans (f. 1898) och Steffens sken ut vid jul på annandagens morgon. De samlade då en hel del ynglingen i byn på Tolvslaget vid midnatt natten till Annandag jul och rido sedan från gård till gård.

Skriv endast på denna sida!

i hals bryn var i halva solnatten när de
kommo fram till en gård. Därmed de
utanför boningshuset och klippade i
händerna, blädd i flöjter, slog på
trumma och skrande med bjällror
och kashellor, därigenom skedhonomand
det vandra skrammel de kunde, för att
vaka folket i gården. Sedan sjöngo de
en visa, som kallades Steffansvisan
jämför andra glada visor. Därför nås
de till nästa gård och därmed fortsatte till
alla gårdarna voro besökte. Vanligen
bluo ynglingarna jorden för undan
fakturerade av folket på gårdarna och
men öppnade ofta dörrarna på vid
gård, så en ryttars hand nås rakt
in i stagan och från hästryggen

10
FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk.
Lunds universitet

Tege för sig en anrättningen på bordet.
 Brännvinet ingick givetvis också i
 traktningarna och ofta blivo ynglingarna
 så fulla, att de föro av hästarna.
 På juldagens kvällen vartadus till man
 med "Hoffens schäpe", och då fingo
 hästarna dricka med de bragaden.
 På den gård där en häst dracks, hade
 ryttarna uttrikt att bli ingift, ifall det
 fanns några flubor där. Men denna
 stoffenhet hade de ofta "Lanne"
 eller stinkbens att lysa sig med.
 (En "Lanne" (Lanne) var gjord av
 torra fjöddstuber, som voro ihop-
 bundna till en källa, som satte
 på en lång stång och antändes i

Toppisarna. De kladdade ännu ut sig ibland
och smögda sina rockor och hättor.

Och de drapade ännu hättorna i
slöjor, fransar och andra grannlathar.

De reds ännu Toppisarnas tillägg på
ett annat sätt, men då "mohadr".

(om de hade - göddade ut / de andra
ladugårdar. Unglingarna kladdade då
ut sig, väntade sig i ansikten
med rot och väntade ut och in på
sina möror och slöjor och rockor
som i vanliga fall var födrade med
får och gästskinn. Det kunde ännu
hända att de drapade sig i vitt-
skinn och andra skinn. Om
en häst hade blått i pannan, såld
man den, och om en häst saknade

Småland
Allbö Ld
Västlands 1937

4906

1885 Blunda Andersson
Skånska Västlands 5
Ber as min far
född 1828 i Västlands en

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

13

Här, mästade dit en sadan. Men
en tjämn. Där man nu kom
från till en gerd, där folket låg
och som, mästade man deras
ledargär. På de ställen, där de hade
stätt ut mat och brännvin på
mjölkprallen gjordes arbetet ordent-
ligt och gästerna ledas på fähus-
dyngan på övligt sätt i mat-
sätt för slavadis och man
hållade gästerna i både kubbarna
i foderledarna var i brunnarna
och i vatten.

I övrigt blädder ungdomarna,
samma flickor som pojkar, gärna
ut sig såväl vid andra tillfällen
under julen som andra tider

under året och gingo i gårdarna
och förde skog och skrämt in-
vånarna. Vid julagilten klädde
de gärna ut en person till
julaqubbe eller julaqering som
skulle komma in i lastugan
och ro och "stygga" och störa
till upptakt så det blev skott
och grin och lustigheter.

Den kläddiga var ut en person till
julaqest eller julaqubbe. En gammal
man var född 1839 har berättat
följande i sammanhang i min ungdom
var jag utklädd till julaqubbe. Och
då hade jag en gråskinnad
över ryggen. I handen hade jag en
pärhake (protastiska) på vilken

man fäst på en vit wanta och i
 denna var fastsydda två stora
 marta knappa, som skulle för-
 ställa ögon. Långt ned två
 bockhorn bundna vid wantan på
 halsen, som jag skulle förstås
 bockens huvud. När jag sedan
 knäp på händer och fötter med
 grishinnfädder över huvud och
 bygg vände jag halsen mot bock-
 huvudet en mot den ena men,
 och en mot den andra sidan,
 under det jag bråkade, för det skulle
 se ut, som om bocken tittat
 åt sidorna.

Upptecknat av Blenda Andersson
 Thorda, Värmland